

6. INNOVACIÓ DOCENT FENT APRENTATGE DE SERVEI EN PERSPECTIVA FEMINISTA. UNA EXPERIÈNCIA DES DE L'ASSIGNATURA SOCIOLOGIA DELS GÈNERES SOBRE EL TEMA DE GÈNERES I TECNOLOGIES

- › **Núria Vergés Bosch**
- › **Leon Freude**
- › **Elisabet Almeda Samaranch**
- › **Rosa Ortiz Monera**
- › **Anna Morero Beltran**

Sociologia, Economia i Empresa, UB

Introducció

L'aprenentatge de servei (ApS) s'està convertint en una metodologia d'innovació docent creixent a les nostres universitats. És una proposta d'ensenyament i aprenentatge que combina el servei a la comunitat amb processos d'aprenentatge i reflexió de l'alumnat en un sol projecte ben articulats (Palos i Puig, 2006). L'ApS suposa una gran diversitat d'experiències educatives, i sempre requereix que l'alumnat implicat aprengui i, a la vegada, contribueixi al món fora de l'aula en un projecte ben articulats. Com a mètode d'ensenyament universitari l'ApS no es pot adscriure a disciplines concretes, ja que està present en tots els àmbits científics i educatius (Rondini, 2015), però justament per aquesta vinculació amb la societat i l'èmfasi transformador està molt relacionat amb la Sociologia (Rondini, 2015; Blouin i Perry, 2009).

La recerca i la pedagogia feministes comparteixen la major part dels objectius i metodologies de l'ApS i ambdues veuen l'experiència com a font important d'aprenentatge, valoren el seu caràcter situat i emfatitzen la necessitat de reflexió i d'anàlisi al voltant d'això (Dugger, 2008; Biglia i Vergés Bosch, 2016). A més, tant les propostes d'ApS com els feminismes destaquen el col·lectivisme més que l'individualisme, a la vegada que busquen connectar la teoria amb la pràctica (Bach i Weinzimmer, 2011), reconeixen l'agència de l'alumnat, fomenten la col·laboració i creen una base per al compromís personal amb la responsabi-

litat social i la cura de les altres persones (Novek, 1999): l'alumnat i el seu aprenentatge han d'estar estretament connectats amb la comunitat (Dugger, 2008). Finalment, des dels feminismes i l'ApS es promou l'acció informada a favor de la justícia social i es desafien les relacions de poder, com una forma de defensa i activisme que va molt més enllà de la caritat (Dugger, 2008; Martínez Martin, 2016).

L'assignatura de Sociologia dels Gèneres de la UB s'anomenava antigament Sociologia de la «dona», en singular i amb una significativa manca de perspectiva crítica i feminista. El 2013, a proposta del grup CEFOCID-COPOLIS, es va canviar el nom i passà a dir-se Sociologia dels Gèneres. A la vegada, es reformulà tot el seu pla docent per adequar-lo a la perspectiva de gènere i a l'agenda feminista. Tal com expliquem el primer dia de classe, ha estat gràcies a la lluita feminista i a la determinació d'acadèmiques feministes que la nostra assignatura existeix i va prenent forma. Per això recupera i inclou objectius compartits amb els feminismes i, des de l'àmbit acadèmic, busca contribuir a la reflexió i aprenentatge de les desigualtats de gènere, a l'abordatge de l'androcentrisme, el patriarcat, l'heteronormativitat o la socialització estereotipada de gènere: des de la universitat, contribuïm a la igualtat, l'equitat, l'emancipació i l'apoderament de les dones, i l'alliberament de gènere.

L'experiència d'ApS que presentem en aquest treball es desenvolupa al voltant de la conferència-taller «Gènere i tecnologies: fomentant noves vocacions tecnològiques» que hem impulsat en els darrers 4 cursos consecutius, des d'aquesta assignatura, i en el marc del projecte transversal de la UB «Compartir idees», que té com a objectiu compartir coneixements sobre un tema que es treballa a la universitat i que és rellevant per a la formació de l'alumnat dels instituts (Pons Cardell i Sarrasí Vizcarra, 2019).

El nostre ApS plantejava, especialment, incidir en la socialització de gènere, el mercat laboral amb perspectiva de gènere i, finalment, qüestionar la bretxa digital de gènere i contribuir a generar noves vocacions tecnològiques entre les noies. En la nostra assignatura implicà introduir el tema de gènere i TIC i també incloure una sessió sobre docència en perspectiva feminista. L'activitat ens portà finalment a realitzar un treball d'acompanyament continu a través de tutoritzacions i d'accions per part de l'alumnat i professorat amb retroalimentació en tot el pro-

cés ApS. A més, com a element innovador, relacionàrem aquesta docència amb el nostre projecte de recerca GENTALENT, que buscava millorar la incorporació, retenció i promoció de les dones en les TIC.

Elements feministes de l'experiència ApS sobre gènere i tecnologies

Un dels aspectes que apunta l'agenda feminista és la relació gènere i tecnologia, sobretot des dels ciberfeminismes que practiquem (Cruells *et al.*, 2017; Vergés, 2019). Per tant, el nostre objectiu per a l'ApS consistia a fer reflexionar i aprendre, tant al nostre alumnat universitari com a l'alumnat dels instituts, al voltant del talent de les dones en allò tecnològic; la importància de la inclusió de les dones en les TIC; la necessitat de trencar amb les desigualtats i injustícies de gènere, però també de mostrar vies per superar i qüestionar-les; fer entendre la socialització de gènere i el debat estructura-agència a partir de la problematització de preferències i gustos sexuals; i finalment divulgar referents, dades i resultats d'investigacions al voltant del gènere i les TIC.

Per a treballar-ho vam haver d'incidir també en els continguts, les habilitats, així com les actituds i valors. La relació gènere i tecnologia esdevingué contingut del temari de l'assignatura de Sociologia dels Gèneres on, sovint, aquest tema no apareix. A més s'hi treballen els conceptes clau de gènere, socialització de gènere, desigualtats de gènere, feminismes, violències masclistes, així com els treballs, el control social, la família, el benestar i les polítiques en perspectiva de gènere. Quant a habilitats es treballen la cooperació en equip, la comunicació, la capacitat d'anàlisi crítica i feminista, la identificació d'elements discriminadors, així com la capacitat de generar transformacions de gènere. Finalment, també s'exposen i es fomenten una sèrie de valors i actituds com desenvolupar-se amb valors no sexistes i de respecte a la diversitat.

El fet de treballar en el context del «compartir idees» ens facilitava una metodologia més col·lectiva, enxarxada, transdisciplinària, horitzontal i informat, a nosaltres com a docents i a l'alumnat. En l'ApS s'aprèn fent, servint a la comunitat, i, per tant, el seu aprenentatge no només provindria de lectures i explicacions de l'aula, sinó de la seva pròpia

experiència situada en la preparació, implementació i avaluació d'un taller per fomentar vocacions tecnològiques, sobretot entre les noies de secundària i batxillerat. A més l'activitat era en grups de 2 o 3 persones, fomentant la col·laboració i aprenentatge entre iguals en equip i per una varietat de tasques en comú. L'experiència ApS fou acompanyada, però es plantejà en format lliure per fomentar l'agència de l'alumnat, així com la seva motivació i creativitat en llibertat. En definitiva vam situar l'alumnat en el centre de l'aprenentatge i les docents vam prendre el rol d'acompanyar en el procés. Ho vam fer a través de l'escolta activa, multiparticipada i amb seguiment compartit, des de l'inici fins al final del procés i, fins i tot, en l'avaluació a través de rúbriques entre iguals per a les presentacions orals.

En aquest procés d'acompanyament vam veure la necessitat de treballar específicament la pedagogia feminista. Calia donar llibertat, però també donar eines i seguir acompanyant. Després de dues edicions ApS i del que en vam aprendre, vàrem incloure una sessió de docència en perspectiva de gènere en el nostre àmbit sociològic que anava en aquest sentit (Ortiz i Morero, 2018). D'aquesta manera vam mostrar com qüestionar l'androcentrisme, així com apuntar a la necessitat de visibilitzar referents, visibilitzar formes d'assegurar la participació de totes a l'aula, així com la utilitat del treball horitzontal i col·laboratiu. Per exemple, per generar diàleg entre alumnes insistírem en que les intervencions no es plantegessin com xerrades, sinó com tallers amb dinàmiques participatives que tinguessin cura la participació igualitària i que fomentessin el diàleg i l'horitzontalitat.

Endemés, l'èmfasi en l'anàlisi de l'experiència ha estat una constant, tant per part de l'alumnat com per part de les docents i el mateix projecte *Compartir Idees*. En fer-ho, també hem tingut en compte les metodologies d'investigació feminista, des de l'etapa de disseny fins a l'avaluació de les dades recollides (Biglia i Vergés, 2016). Això implicà, d'una banda, considerar la investigació, temàtiques i agenda feminista en matèria de gènere i tecnologia, així com la pedagogia i la sociologia feminista. Per altra, comportà analitzar i fer visibles els nostres resultats tenint en compte el gènere, tant en relació amb els continguts i metodologies emprades com pel que fa al gènere adscrit del nostre alumnat i, al seu torn, realitzar una anàlisi més enllà dels binarismes per sexes. Finalment, ens portà a fer aportacions en clau feminista

al debat acadèmic al voltant de la innovació docent i més enllà de la universitat que s'ha concretat en múltiples intervencions a congressos i publicacions (Vergés, Freude i Camps, 2019; Vergés *et al.*, en edició; Vergés, Freude i Camps, 2021).

Per acabar, voldríem destacar que també hem pensat i valorat els impactes d'aquesta experiència, nosaltres com a docents i el nostre alumnat: de fet, des de l'inici, es va buscar generar un impacte i canvi transformador de gènere en el nostre alumnat, en el dels instituts i en la comunitat acadèmica més àmplia. Conjuntament hem après de gènere i tecnologia i sabem que s'han fomentat algunes vocacions tecnològiques més entre les noies. També hem generat continguts lliures, sostenibles i modificables que s'informen i aprenen d'etapes anteriors. A més, el procés parteix de l'aula, però també hi retorna a través de les presentacions orals i la reflexió conjunta al respecte i, amb tot, reforça el compromís i responsabilitat social i de gènere de l'aula. Finalment, tal com apunten les nostres avaluacions, s'ha generat un impacte molt positiu sobre el nostre alumnat i el seu aprenentatge, tant pel que fa a coneixements sobre temes clau de gènere i tecnologia, com a habilitats comunicatives, de generació de projectes i de treball col·laboratiu en clau feminista: destaca la seva gran satisfacció amb l'experiència i l'apoderament que han mostrat i expressat.

Conclusions

L'experiència ApS en Sociologia dels Gèneres que hem presentat té molt a veure amb els feminismes: des de la temàtica triada, fins a les metodologies docents i d'anàlisi.

Tot i així pensem que val la pena visibilitzar les limitacions que hem detectat: és una assignatura optativa encara i de 3 crèdits només i, per tant, dificulta un acompanyament encara més proper i seguit en el temps de l'aprenentatge. A més, l'ApS implica només dur a terme una o dues sessions als instituts en un temps molt reduït: això deixa el nostre alumnat amb ganes de més i impossibilita incrementar l'impacte i la seva anàlisi al llarg del temps. D'altra banda el procés de recollida i anàlisi de dades no ens ha permès indagar suficientment en algunes interseccionalitats que considerem rellevants i que hem ob-

servat que poden afectar els resultats, com poden ser el lloc d'origen o la classe. A més, tot i que ho hem introduït, encara ens cal una major comprensió de la relació amb les expressions i identitats de gènere diverses, tant per part del nostre alumnat com de les institucions. Finalment, l'extensió d'aquest article no ens ha permès mostrar, ni detallar exhaustivament, la totalitat de fórmules docents utilitzades en tot el procés.

Tot i això, prendre els feminismes com a referència per al disseny, implementació i avaluació de metodologies docents innovadores com l'ApS millora la motivació del nostre alumnat, així com el seu aprenentatge i satisfacció. I encara més, i a la vegada, contribueix a millores més enllà de les aules: caldrà seguir duent a terme experiències docents en perspectiva de gènere, avaluar-les i divulgar-les, i amb tot plegat, impregnar-ne la resta de la universitat i fer-ho arribar més enllà de les nostres aules, perquè hi retorni encara amb més força en un futur proper.

Bibliografia

- Bach, R. i Weinzimmer, J. (2011). Exploring the benefits of community-based research in a sociology of sexualities course. *Teaching Sociology*, 39 (1), 57-72.
- Biglia, B. i Vergés, N. (2016). Questioning the gender perspective in research. *Revista de Innovación e Investigación en Educación*, 9 (2), 12-29.
- Blouin, D. i Perry, M. (2009). Whom does service learning really serve? Community-based organizations' perspectives on service learning. *Teaching Sociology*, 37 (2), 120-135.
- Cruells, E., Hache, A. i Vergés, N. (2017). Ciberfeminismos 2017. A: Varin, V. (coord.). *¡Feminismos! Eslabones fuertes del cambio social* (pp. 127-136). Lausanne: Passarelle.
- Dugger, K. (2008). Introducción. A: Dugger, K. *Handbook on service learning in women's studies and the disciplines* (pp. 1-6). Towson: Institute for Teaching and Research on Women.
- Huisman, K. (2010). Developing a sociological imagination by doing sociology: a methods-based S-L course on women and immigration. *Teaching Sociology*, 38 (2), 106-118.